

Milkaus 1806 m. giesmynas istoriniame kontekste¹

GUIDO MICHELINI

Università degli Studi di Parma, Dipartimento di Lingue e Letterature straniere,

Viale S. Michele 9, 43100 Parma, Italia

El. paštas: gmic@unipr.it

Pilkalnio kantoriaus Kristijono Gotlybo Milkaus 1806 m. *Senos ir naujos krikščioniškos Giesmės* yra svarbi XIX a. I pusės Mažosios Lietuvos publikacija, kuria po Gotfrido Ostermejerio 1781 m. *Giesmių šventų* vėl bandoma pakeisti Šimelpenigio giesmyną: be gausių iš Šimelpenigio pakartotų kūrinių, jame pateikiama 16 perspaudų iš minėtų *Giesmių šventų* ir per 100 pirmą kartą skelbiamų tekstų. Straipsnio dėmesio centre yra iki šiol mažai tyrinėtas naujų tekstų šaltinių klausimas²: pirmą sykį nustatomi tikslūs ryšiai su Berlyno giesmynu (*Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch in den Königlich-Preußischen Landen*) ir tuometiniais Karaliaučiaus miesto giesmynais (tiek XVIII a. paskutiniais dešimtmečiais išspausdintais tradiciniais Quando ir Rogallo rinkiniais, tiek pačioje XIX a. pradžioje pasirodžiusiu atnaujintu Quando giesmynu [*Neues Quandt'sches Gesangbuch*]). Įrodoma, kad melodijų atžvilgiu 1806 m. knyga ne tokia naujoviška, nes visus naujus kūrinius siūloma giedoti pagal Šimelpenigio rinkinio gaidas.

Raktažodžiai: Mažoji Lietuva, liuteronų bažnyčia, giesmynai, bažnytinės giesmės, versitinė literatūra, melodijos

IVADAS

XVIII a. viduryje buvo išspausdintas Adomo Fridricho Šimelpenigio (Adam Friedrich Schimmelpfening) redaguotas oficialus Mažosios Lietuvos giesmynas *Jš naujo pérweizdetos ir pagérintos Giesmjû-Knygos*, susidedantis iš 542 tekstų ir vienos bendros rodyklės: prie Mažvydo, Bretkûno, Zengštoko ir Kleino tradicijas pratęsiančio ir 400 giesmių apimančio Jono Berento (Johann Behrendt) giesmyno buvo prijungtos Fabijono Ulricho Glazerio (Fabian Ulrich Glaser) rinkinio bei kitos giesmės, Šimelpenigio pažymėtos skaičiais 401–542. Tai dvi atskiros knygos, sudėtos į vieną, todėl tam tikrai grupei priklausančių giesmių reikėdavo ieškoti dviejose skirtingose vietose (pvz., *Giesmių Advento* grupę sudarė skaičiais 1–9 ir 401–402 pažymėti tekstai). Šimelpenigio publikacijoje buvo paliktos dešimtys nebevartojamų pasenusių giesmių ir be jokių esminių pakeitimų perspausdinta daug tekstų, kurių eilėdarą būtų reikėję pagerinti.

¹ Autorius dėkoja Vilniaus universiteto bibliotekos direktorei Birutei Butkevičienei ir Rankraščių skyriaus vedėjai Nijolei Šulginei, parūpinusioms Milkaus ir Keberio giesmynų kopijas.

² Į šį klausimą neįsigilinama ir naujoje Ž. Sidabraitės monografijoje apie Milkų: autorė terašo, kad „naujas giesmes Milkus rinkosi iš pietistinio Georgo Friedricho Rogallio <...>, o kitą dalį iš vokiečių tyrinėtojų klasikiniu racionalistinio giesmyno pavyzdžiu laikomo Johanno Samuelio Ditericho giesmyno“ (Ž. Sidabraitė, 2006, p. 89).

Po Šimelpenigio mirties (1763 m.) Trempų kunigas Gotfridas Ostermejeris ir jo talkininkai pradėjo rengti rinkinį, kuris turėjo pakeisti *Jß naujo pérweizdetas ir pagérintas Giesmjú-Knygas*. Naujas giesmynas, pavadintas *Giesmes ßwentos Bažnyczoje ir Namėj' giedojamos su nobažnomis Maldomis į wienas Knygas suglaustos*, išėjo 1781 m.: tai buvo 508 giesmių rinkinys³, kuriame pateikiama arti 140 paties Ostermejerio, Lovyno ir Šrederio parengtų tekstų⁴, o daugelis iš Šimelpenigio perspausdintų giesmių gerokai redaguotos. Tiek Glazerio tradicijos kūriniai, tiek nauji paties Ostermejerio bei jo talkininkų tekstai čia įkomponuoti į Berento pagrindinę dalį: taip visi tos pačios grupės kūriniai, sudėti į vieną vietą, sudaro darnesnę visumą⁵. Deja, šio giesmyno turinys žinomas gana fragmentiškai ir iš netiesioginių šaltinių, nes iki mūsų dienų neišliko jokie egzemplioriaus. Vis dėlto yra beveik tikras dalykas⁶, kad pietistų giesmyne *Wisokios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi* pateikiami Gotfrido Ostermejerio, Kristijono Lovyno (Christian Lowin) ir Povilo Šrederio (Paul Schröder) tekstai (iš viso 51) yra perspausdinti iš šios 1781 m. publikacijos⁷.

Pasirodžius naujai Ostermejerio knygai, Kristijonas Gotlibas Milkus aštriai puolė jos sudarytoją, pradėdamas su juo kelerius metus trukusią smarkią polemiką⁸. Atsižvelgdama į Milkus bei jo šalininkų priekaištus, Prūsijos bažnyčios konsistorija nutarė, kad knyga negalėjo tapti nauju oficialiu Mažosios Lietuvos giesmynu ir sutiko, kad 1791 m. be jokių pakeitimų būtų perspausdintas Šimelpenigio giesmynas⁹. Dėl tos priežasties Ostermejerio giesmyno tiražo didžioji dalis liko neparduota ir buvo išsiųsta į makulatūrą¹⁰.

Polemikos su Ostermejeriu metu buvo išplatintas paties Milkus bei kunigo Efraimo Fridricho Meisnerio (Meissner) parengtas *Naujojo lietuviško giesmyno projektas*, kurio pagrindinius teiginius sužinome iš vienos paties Ostermejerio publikacijos¹¹: buvo planuota sudaryti naują giesmyną sekant Šimelpenigio rinkinio pavyzdžiu ir atsisakant apie 100 jo tekstų (ketinta neperspausdinti „nevykusių giesmių“ ir palikti tik vieną iš dviejų tos pačios giesmės variantų¹²); vietoje atmestų kūrinių numatyta įdėti apie 60 naujų giesmių, daugiausia išverstų iš Berlyno giesmyno¹³.

Tiksliai nežinoma, nuo kada ir kokiais etapais Milkus dirbo prie planuoto giesmyno. Iš turimų duomenų yra tik aišku, kad *Senų ir naujų krikščioniškų Giesmių* rankraštis buvo užbaigtas iki 1800 ar 1801 m.¹⁴: per teismus mėginta stabdyti jo leidimą, gerokai užvilkinant spausdinimą, kol pagaliau leidykla laimėjo bylą¹⁵. Milkus priešininkams (o jų dėl polemikos su kunigu Ostermejeriu atsirado nemažai) buvo akivaizdu, kad tokia knyga tarp tikin-

³ G., Ostermejeris, 1966, p. 375.

⁴ Ibid., p. 416, 418, 257.

⁵ Ibid., p. 375.

⁶ Apie tai prasitaria Milkus savo giesmyno įvade: „Jis [Mertikaitis] surankiojo visokias giesmes iš Ostermejerio giesmyno“, (G. K. Milkus, 1990, p. 57).

⁷ Plg.: *Wissokies Naujes Giesmes*, 1817 (Nr. 3, 4, 7, 8, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 47, 53, 54, 55, 56, 57, 65, 67, 68, 69, 75, 76, 77, 80, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 114, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 133).

⁸ Plg.: G. Ostermejeris, 1996, p. 163–297; *Kern Alter...*, 1877, p. 220–316.

⁹ Plg.: Plg. G. Ostermejeris, 1996, p. 404.

¹⁰ Plg.: *Neue Sammlung Alter...*, 1776, p. 401.

¹¹ Plg.: G. Ostermejeris, 1996, p. 170–181.

¹² Ibid., p. 173.

¹³ Ibid., p. 174.

¹⁴ 1805 m. gruodžio mėnesį parašytame giesmyno įvade sakoma, kad „daugiau kaip prieš ketverius m - tus buvo parengtas naujas giesmynas“ (K. G. Milkus, 1990, p. 54).

¹⁵ Apie tai prasitaria pats Milkus (ibid., p. 54).

čiųjų galėtų užimti oficialaus Šimelpenigio giesmyno vietą, nors ji leidžiama kaip neoficialiam vartojimui skirta publikacija.

RYŠIAI SU LIETUVIŠKAIS BEI VOKIŠKAIS GIESMYNAIS

Milkaus 1806 m. giesmynas *Senos ir naujos krikščioniškos Giesmės* (Karaliaučius, Hering) susideda iš 566 tekstų: 446 iš jų perspausdinti iš Šimelpenigio giesmyno, o 120 nepriklauso jo tradicijoms. Išlaikyta Šimelpenigio giesmyno sandara (pirmojoje dalyje pateikiant 1–354 giesmes, o antrojoje – 355–479 giesmes). Pridėta iš 87 naujų kūrinių susidedanti trečioji dalis (480–566 giesmės), kuri iš pradžių nebuvo numatyta; pats Milkus įvade užsimena apie jos sudarymo aplinkybes rašydamas, kad spausdinimo metu vietoje atmestų ankstesnių kūrinių buvo atsisakyta įdėti daugelį naujų giesmių ir nutarta jas pateikti atskirai¹⁶.

Milkaus giesmyne trūksta arti 90 Šimelpenigio rinkinio tekstų¹⁷: iš esmės įgyvendintas minėtasis *Naujojo lietuviško giesmyno projektas*, numatęs, kad būtų atsisakoma apie 100 ankstesnių kūrinių. Pirmojoje dalyje atmesta per 40 tekstų, susijusių su senųjų Mažvydo, Bretkūno ir Zengštoko giesmynų tradicijomis bei dažnai neturinčių jokio vokiško atitiktens¹⁸; atsisakyta apie 30 Kleino arba vėlesniuose giesmynuose pirmą sykį paskelbtų kūrinių. Tais atvejais, kai Šimelpenigio giesmyne pateikiami du su tuo pačiu šaltiniu susiję variantai, Milkus paprastai atsisakė vieno iš jų, laikydamasis minėto projekto: štai kodėl trūksta tokių tradicinių kūrinių, kaip *Dziaukis' jau, Krikščionyste* (Nr. 89), *Garbe aukščiausiajam Dievui* (Nr. 108), *Pagarbint's buki ir paczestawotas* (Nr. 172), *Man susimilk', Pone Dieve* (Nr. 184), *Malonus mums, Dieve, buk* (Nr. 186), *Jey Diew's ne su mum's* (Nr. 190), *Jėzau Kristau, Žmogau, Dieve* (Nr. 357), *Tikray esme tame Czėse* (Nr. 391). Antrojoje dalyje atmesta 18 giesmių, tarp kurių *Man meilik nudalyti, Dieve* (Nr. 409) (< *Hilf Gott! daß mir's gelinge*), *Žmogau, jey nori mandagey* (Nr. 429) (< *Mensch, willst du leben seliglich*), *Tikiu į Dievą wienąjį* (Nr. 430) (< *Jch glaub' an einen Gott*), *Sztay! aß didey Grieβnasis* (Nr. 446) (< *Siehe, ich gefall'ner Knecht*), *Jėzau, mielas Prieteliau!* (Nr. 482) (< *Jesu, liebster Herzensfreund*), *Jėzau Szirdį linksminąs* (Nr. 483) (< *Jesu, meines Herzens Freud'*), *Kas Kristų nor mylėti* (Nr. 488) (< *Wer Christum recht will lieben*), *Dieve padėk* (Nr. 520) (< *Das walt' mein Gott*).

Į savo giesmyną įdėjęs 120 Šimelpenigio tradicijoms nepriklausančių tekstų, Milkus gerokai viršijo lietuviško giesmyno projekte numatytą naujų giesmių skaičių (apie 60). Tačiau tikrai naujų tekstų tėra apie 100, nes 17 su Šimelpenigiu nesusijusių kūrinių perspausdinta iš Ostermejerio 1781 m. giesmyno (didžioji jų dalis pirmą sykį buvo pakartota

¹⁶ Milkaus pasirinkimą lėmė kažkokios su puslapių išdėstymu susijusios problemos (ibid., p. 54–55), tačiau galimas dalykas, kad tikroji priežastis buvo kitokia (pvz., siekis parodyti, kad knygos sandara skiriasi nuo Šimelpenigio).

¹⁷ Plg.: Ž. Sidabraitė, 2006, p. 84–85.

¹⁸ Pavyzdžiai: a) su vokiškais šaltiniais nesusiję tekstai: *Giedok kožnas Krikščionis* (Nr. 17), *Gime mumus Bernėlis* (Nr. 18), *Pagimde mums šę Dieną* (Nr. 27), *Ponui musū užgimus* (Nr. 29), *Įšmintis Tėwo amžino* (Nr. 62), *Taw Garbė buk saldus Dieve* (Nr. 70), *Awinėlis Pono Diewo* (Nr. 74), *Kėlėsi Kristus nūg Smerczio* (Nr. 80), *Per sawo šwentą Prikėlimą* (Nr. 84), *Kristus miręs kėle* (Nr. 93), *Dwase šwentoji ateiki* (Nr. 97), *Kyrie, septyneriopas Dūwanas* (Nr. 98), *Dieve Tėwe iš Dangaus* (Nr. 151), *Kristau, Gėrybe praėjo* (Nr. 277); b) vokiškus originalus atitinkantys kūriniai: *Ateik, Atpirktojau Žmonii* (Nr. 2) (≈ *Nu komm, der Heiden Heiland*), *Pakajuj' iš Swieto eimi* (Nr. 44) (≈ *Mit Fried' und Freud' ich fahr'*), *Kėlėsi Kristus nūg Smerczio* (Nr. 79) (≈ *Erstanden ist der heil'ge Christ*), *Diew's mielasis, tawo Žodis* (Nr. 127) (≈ *O Herre Gott, dein göttlich Wort*), *Zinnau aß gražę Žolėlę* (≈ Nr. 165) (≈ *Jch weiß ein Blümlein hübsch und fein*), *Ak Krikščionys, bukin' linksmi* (Nr. 273) (≈ *Ach lieben Christen, seid getrost*).

Mertikaičio 1800 m. knygoje *Wisokios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi*¹⁹): Milkus į savo giesmyną įdėjo K. Lovyno *Ak jeib Liežuwjū aß turréczau* (Nr. 498) (< *O daß ich tausend Zungen hätte*), *Ak Wießpatie aukščiausiasis* (Nr. 495) (< *O König, dessen Majestät*), *Buk mano Dußia gatawà* (Nr. 500) (< *Mein Hertz sey Gottes Lobethal*), *Diewe miels! kadda aß mirsu* (Nr. 560) (< *Lieber Gott, wenn werd ich*), *Jezau dziaugiūs ir linksminnūs* (Nr. 16) (< *O Jesu Christ, dein Kriplein ist*), *Kaip gallu taw Laupšę dūti* (Nr. 503) (< *Womit soll ich dich wohl*), *Man didžiausoji Linksmybė esti* (Nr. 549) (< *Meines Lebens beste Freude*), *Tikt Swėczias aß ant Swieto* (Nr. 561) (< *Jch bin ein Gast auf Erden*), P. Šrederio *Ak Diewe teisus Wießpatie* (Nr. 257) (< *Ach Herr du gerechter Gott*), *Ak Diewe! didis Wießpatie!* (Nr. 261) (< *Ach Herr du gerechter Gott*), *Bau Jezau miels nū Dangaus jau ateini* [Nr. 12] (< *Kommst du nun Jesu von Himmel*), *Diew's yr mano Tėw's wiernáusas* (Nr. 519) (< *Meine Hofnung stehet veste*), *Gér's Gannytojau!* (Nr. 47) (< *Guter Hirthe willst du nicht*), *Jssibudįkis Szirdie!* (Nr. 60) (< *Meine seel ermuntre dich*), *Mano Dußia wissifskay Diewui* (Nr. 521) (< *Meine Seele senket sich*), *Szūs Jezau dūk Niekus prastóti* (Nr. 550) (< *Ach liebster zeuch mich*), G. Ostermejerio originalų ar pusiau originalų kūrinių *Dūk, Wießpatie!* (Nr. 43). Visi vertimai atitinka oficialiuose Karaliaučiaus miesto giesmynuose išspausdintus originalus; vos keliais žodžiais besiskiriantys *Ak Diewe teisus Wießpatie* (vartojamas „Czėse ilgo Lytaus“) ir *Ak Diewe! didis Wießpatie* (vartojamas „Czėse Giedrės ir sauso Ūro“) pakeitė Šimelpenigio pateikiamą Zengštoko laikų variantą *Ak Wießpatie, teisus Diewe* (Nr. 287), taip pat išverstą iš *Ach Herr du gerechter Gott*.

Projekte planuotas uždavinys parengti keliasdešimt vertimų iš Berlyno giesmyno taip pat buvo įgyvendintas. Milkaus knygoje pateikiami 25 nauji tekstai, kurių šaltiniai išspausdinti Berlyno giesmyne *Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch in den Königlich-Preußischen Landen*, bet jų nerandame oficialiose Karaliaučiaus publikacijose: *Ak Jezau! Tu Žmonū Szwiesà* (Nr. 102) (< *O Jesu Licht und Heyl der Welt*²⁰), *Ak mans Diewe!* (Nr. 527) (< *Wie getrost und heiter*²¹), *Aß pas tawę Jezau Kristau* (Nr. 72) (< *Dich bet ich an*²²), *Diew's Zodi atte-sėio* (Nr. 2) (< *Erhebet den Herr ihr Frommen*²³), *Aß sawo Dußoj' pradzugau* (Nr. 564) (< *Mein ganzer Geist, Gott*²⁴), *Dar sėkassi wis nolatay* (Nr. 551) (< *Noch immer wechseln ordentlich*²⁵), *Diew's dūda mums Nujėgimą* (Nr. 552) (< *Gott ists, der das Vermögen*²⁶), *Gerráusas Diewe* (Nr. 139) (< *Allein vor dir mein Gott*²⁷), *J Amžius Jezau! Bus βwent's Zodis tawo* (Nr. 103) (< *Ewig, o Jesu! Wird dein Wort bestehen*²⁸), *Jßgánimą jau didelį* (Nr. 529) (< *Wie groß ist unsre Seligkeit*²⁹), *Jß gėro Jezau pamirrei* (Nr. 486) (< *Freywillig hast du*³⁰), *Juk Diewe, į*

¹⁹ Kadangi keli Mertikaičio giesmyno 1825 m. leidime pateikiami Milkaus rinkinio tekstai (plg.: *Wisokios Naujos Giesmes...*, 1825, Nr. 280, 286, 305, 310, 312, 313) perspausdinti be esminių pakeitimų, pagrįstai galima manyti, kad šio rinkinio tekstai artimesni dingusios Ostermejerio knygos originalams negu Milkaus siūlomi truputį skirtingi variantai.

²⁰ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch...*, 1780 (Nr. 138, p. 232–233). Teksto autorius Johann Samuel Diterich († 1797).

²¹ *Ibid.* (Nr. 416, p. 702–704).

²² *Ibid.* (Nr. 105, p. 176–177).

²³ *Ibid.* (Nr. 67, p. 112–113).

²⁴ *Ibid.* (Nr. 426, p. 721–724).

²⁵ *Ibid.* (Nr. 52, p. 85–86).

²⁶ *Ibid.* (Nr. 369, p. 620–622).

²⁷ *Ibid.* (Nr. 256, p. 425–426).

²⁸ *Ibid.* (Nr. 137, p. 231–232).

²⁹ *Ibid.* (Nr. 417, p. 704–705).

³⁰ *Ibid.* (Nr. 108, 182–183).

Jßganimą dawei (Nr. 116) (< *Du hast auch mir zur Seeligkeit*³¹), *Ką mus Wießpats pamokinna* (Nr. 531) (< *Kommt laßt euch den Herrn*³²), *Kaip Dieve dësi su mannim'* (Nr. 517) (< *Von dir, O vater, nimmt mein*³³), *Kám, Dußia! nori smútna buti* (Nr. 565) (< *Warum erbebst du meine Seele*³⁴), *Linksmi pagirkim Wießpatį* (Nr. 22) (< *Also hat Gott die Welt geliebet*³⁵), *Ney joks Jëzau Mokytojis* (Nr. 532) (< *Kein Lehrer ist dir Jesu gleich*³⁶), *Nussitikiu ant Wießpaties* (Nr. 522) (< *Der Herr ist meine Zuversicht*³⁷), *Pagirkim dekawodami* (Nr. 26) (< *Laß uns mit ehrfurchtvollen Danck*³⁸), *Pagirkim Loską Wießpaties* (Nr. 28) (< *Gott deine Gnade sey gepreiset*³⁹), *Pagirkit Jezų Wießpatį* (Nr. 81) (< *Bringt Preiß und Ruhm*⁴⁰), *Tikt Diewui passiliecawokis* (Nr. 512) (< *Befiehl dem Höchsten deine Wege*⁴¹), *Tu Dieve gyweni Szwiesybėj* (Nr. 526) (< *Mein Gott, du wohnest zwar*⁴²), *Tu Dieve kožną sótinni* (Nr. 544) (< *Gott dessen Hand die Welt*⁴³), *Uždėtą man Darbù Perlenkį jau* (Nr. 553) (< *Mit dir geh ich an mein Geschäfte*⁴⁴).

Kiti septyni nauji tekstai labiau artimi sumodernintiems Berlyno variantams negu tradicinëms Karaliaučiaus publikacijų giesmëms, todėl reikia manyti, kad šiais atvejais irgi pasinaudota Berlyno giesmynu, plg.: *Ak Wießpatie tu wiens galli* (Nr. 491) (< *O Vater, unser Gott, es ist*⁴⁵), *Mans Dieve tu žinnai gerráusey* (Nr. 494) (< *Mein Gott, du weißt*⁴⁶), *Ne tark: aß mylu Wießpatį* (Nr. 545) (< *So jemand spricht: ich liebe Gott*⁴⁷), *Padëk man Dieve!* (Nr. 515) (< *Hilf mir mein Gott, hilf*⁴⁸) bei naujus vertimo variantus *Garbë tikt Diewui t'est wienám* (Nr. 502)⁴⁹ (< *Allein Gott in der Höh*⁵⁰), *Mës Dieve pagirram tawę* (Nr. 504)⁵¹ (< *Herr Gott, dich loben wir*⁵²), *Padük Dußia bėdnoji* (Nr. 510)⁵³ (< *Befiehl du deine Wege*⁵⁴).

³¹ Ibid. (Nr. 231, p. 384–386).

³² Ibid. (Nr. 207, p. 345–348).

³³ Ibid. (Nr. 327, 546–548).

³⁴ Ibid. (Nr. 434, 738–739).

³⁵ Ibid. (Nr. 64, p. 107–108). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

³⁶ Ibid. (Nr. 57, p. 94–95).

³⁷ Ibid. (Nr. 305, p. 507–509).

³⁸ Ibid. (Nr. 73, p. 121).

³⁹ Ibid. (Nr. 69, p. 114–116).

⁴⁰ Ibid. (Nr. 103, p. 173–175). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁴¹ Ibid. (Nr. 302, p. 500–502).

⁴² Ibid. (Nr. 239, p. 395–396).

⁴³ Ibid. (Nr. 341, p. 570–572).

⁴⁴ Ibid. (Nr. 373, p. 627–628).

⁴⁵ Ibid. (Nr. 187, p. 308–310); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 668, p. 465–466); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 111, p. 103–104).

⁴⁶ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 310, p. 515–517); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 850, p. 588–589); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 168, p. 159–160). Teksto autorius Israel Clauder († 1721).

⁴⁷ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 362, p. 606–607); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 972, p. 15–16); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 632, p. 564). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert († 1769).

⁴⁸ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 203, p. 337–338); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 289, p. 187); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 162, p. 153–154). Teksto autorius Johann Heermann († 1647).

⁴⁹ Plg. Šimelp. Nr. 107 (*Garbë buk Diewui ant Aukšto*) ir 108 (*Garbë aukščiaúsamui Diewui*).

⁵⁰ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 1, p. 1–2). Apie ketinimą išversti iš Berlyno giesmyno šį tekstą ir *Herr Gott, dich loben wir* rašoma minėtame projekte (G. Ostermejeris, 1996, p. 179).

⁵¹ Plg. Šimelp. Nr. 205 (*Tawę, Diewe, garbinam*).

⁵² *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 6, p. 9–11).

⁵³ Plg. Šimelp. Nr. 215 (*Paliecawok mielamui Diewui*).

⁵⁴ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 303, p. 502–504).

Dar pateikiami 25 nauji lietuviški tekstai, kurių originalai išspausdinti tiek Berlyno giesmyne, tiek Karaliaučiaus publikacijose, bet į pastarąsias pateko tik pačioje XIX a. pradžioje, kai Milkau knyga jau buvo užbaigta ar visai baigiama: *Ak miels Diewe piln's Malónés* (Nr. 134) (< *Ach wenn werd' ich von der Sünde*⁵⁵), *Ak musù dienos nolatay praßoka* (Nr. 481) (< *Unwiederbringlich Schnell*⁵⁶), *Ak Swieto fïo Sutwértojau!* (Nr. 506) (< *Gott! dessen starke Hand*⁵⁷), *Buk ak Dußia gatawà* (Nr. 528) (< *Deines Gottes freue dich*⁵⁸), *Dangun' ženg Wießpats* (Nr. 84) (< *Auf Christen auf! Und freuet euch*⁵⁹), *Diewe! kurs mums wislab dūdi* (Nr. 524) (< *Gott, durch den wir sind*⁶⁰), *Diewe! mano Gywastj tu* (Nr. 566) (< *Herr ich bin dein Eigenthum*⁶¹), *Diew's Grieka man ne prirokoja* (Nr. 496) (< *O welch ein Trost für*⁶²), *Dūk, ak Diewe amžinas* (Nr. 514) (< *Herr der Zeit und Ewigkeit*⁶³), *Eime pagirkim Diewà* (Nr. 501) (< *Kommt, kommt den Herrn zu*⁶⁴), *Jey nori ißminting's pastóti* (Nr. 530) (< *Willst du der Weisheit*⁶⁵), *Jėzau Prieteliau gerráusas* (Nr. 497) (< *Jesu Freund der Menschenkinder*⁶⁶), *Jß Amfšiu Diewe tu buwai* (Nr. 483) (< *Du Gott, du bist der Herr*⁶⁷), *Jús Szwenti girkit Wießpatj* (Nr. 507) (< *Der Herr ist Gott, und*⁶⁸), *Kad Kristus sawo Nobažnus apsėrgti* (Nr. 104) (< *Wenn Christus seine Kirche schützt*⁶⁹), *Krikßczonys girkit Wießpatj* (Nr. 540) (< *Preißt Christen mit Zufriedenheit*⁷⁰), *Nieks kaip tu galli mums dūt* (Nr. 534) (< *Wer ist wohl wie du, Stifter*⁷¹),

⁵⁵ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 255, p. 422–424); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 708, p. 625). Lietuviškas vertimas artimesnis Berlyno variantui, turinčiam strofą (*O ich Armer*), kurios trūksta Karaliaučiaus giesmynuose. Teksto autorius Balthasar Münter († 1793).

⁵⁶ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 146, 245–246); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 449, p. 421–422).

⁵⁷ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 43, p. 71–72); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 567, p. 513). Teksto autorius Christoph Christian Sturm († 1786).

⁵⁸ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 401, p. 674–676); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 589, p. 530–531). Teksto autorius Balthasar Münter.

⁵⁹ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 114, p. 190–192); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 476, p. 443). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁶⁰ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 234, 388–389); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 722, p. 636).

⁶¹ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 386, p. 650–651); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 770, p. 670–671). Teksto autorius Balthasar Münter.

⁶² *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 410, p. 692–693); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 745, p. 652–653). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁶³ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 370, p. 622–623); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 607, p. 545–546). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁶⁴ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 15, p. 21–22); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 542, p. 493). Teksto autorius Johann Andreas Cramer († 1788).

⁶⁵ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 296, p. 489–491); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 584, p. 526–527). Teksto autorius Georg Johachim Zollikofer († 1788).

⁶⁶ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 133, p. 223–225); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 520, p. 474–475). Teksto autorius Johann Caspar Lavater († 1801).

⁶⁷ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 140, p. 235–237); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 445, p. 418–419). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁶⁸ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 4, p. 5–7); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 537, p. 489–490). Teksto autorius Johann Andreas Cramer.

⁶⁹ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 139, p. 234–235); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 497, p. 168). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

⁷⁰ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 173, p. 283–284); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 530, p. 482–483). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁷¹ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 292, p. 483–485); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 226, p. 210–212). Teksto autorius Johann Anastasius Freylinghausen († 1739).

Padėkawokit Wiešpaczui (Nr. 541) (< *Gott sorgt für uns, o singt ihm Dank*⁷²), *Prikrikšyt's tam esmi* (Nr. 128) (< *Ich bin getauft nach Jesu Lehren*⁷³), *Taw Garbę dūdam Wiešpatie!* (Nr. 539) (< *Gott, unser froher Lobgesang*⁷⁴), *Tawę, mans Diewe! šlowinnu* (Nr. 511) (< *Du bist, dem Ehr und Ruhm*⁷⁵), *Tawim' te dziaugias' Wiešpatie!* (Nr. 101) (< *Gott deine Stärke freue sich*⁷⁶), *Tu Diewe išmintings!* (Nr. 513) (< *Gott deine weise Macht erhält*⁷⁷), *Tu man's Jėzau už manne* (Nr. 68) (< *Mein Erlöser Gottes Sohn*⁷⁸), *Wiešpats lėpęs yr aštray* (Nr. 546) (< *Allen Menschen und auch mir*⁷⁹).

Remiantis išdėstytais faktais, galima tvirtinti, kad iš Berlyno giesmyno galėjo būti verčiama apie 50 pirmą sykį 1806 m. paskelbtų lietuviškų tekstų. Tai pačiai aplinkai dar priklauso kūrinių *Eikš ak Dwase Diewo dūta* (Nr. 487) šaltinis *Komm o Geist von Gott gegeben*, išspausdintas neoficialiam vartojimui skirtoje Berlyno publikacijoje⁸⁰.

Karaliaučiaus giesmynais greičiausiai pasiremta rengiant šiuos devynis naujus vertimo variantus: *Ak laupsink Dušia Diewą* (Nr. 172)⁸¹ (< *Nun lob mein' Seel den Herren*), *Ak Tėwe musū dangiškas* (Nr. 490)⁸² (< *Vater unser im Himmelreich*), *Jau ganna, ateit Naktis* (Nr. 558)⁸³ (< *Genug mein Hertz, der Tag*), *Jšgannyting's Žmogus yra* (Nr. 525)⁸⁴ (< *Wohl dem Menschen, der nicht*), *Mano Dušia issibudik* (Nr. 559)⁸⁵ (< *Werde munter mein Gemuth*), *Pagarbinkim Atpirktoji* (Nr. 25)⁸⁶ (< *Christum wir sollen loben schon*), *Senassis Mėt's prašoko mums* (Nr. 484)⁸⁷ (< *Das alte Jahr vergangen ist*), *Sutek ak Wiešpatie* (Nr. 118)⁸⁸ (< *Verleih uns Frieden*), *Žmogaus pakaskim Kuną šį* (Nr. 562)⁸⁹ (< *Nun laßt uns den Leib begraben*).

Iš vietinių publikacijų galėjo būti verčiami ir kiti 25 tekstai: *Ak Jėzau, mielas Pone* (Nr. 489) (< *Ach bleib mit deiner Gande*⁹⁰), *Ak laupsink, Dušia, sawo Poną* (Nr. 499) (< *Lobe,*

⁷² *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 169, p. 278–279); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 527, p. 480). Teksto autorius Wilhelm Abraham Teller († 1804).

⁷³ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 125, p. 209–211); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 502, p. 462). Teksto autorius Johann Jakob Rambach († 1735).

⁷⁴ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 177, p. 290–292); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 533, p. 485).

⁷⁵ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 23, p. 35–36); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 569, p. 514–515). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

⁷⁶ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 445, p. 755–756); *Kern Alter...*, 1877 (Nr. 772, p. 771–772). Teksto autorius Johann Samuel Diterich.

⁷⁷ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 47, p. 78–80); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 566, p. 512–513). Teksto autorius Balthasar Münter.

⁷⁸ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 94, p. 157–159); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 458, p. 429).

⁷⁹ *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 348, p. 584–585); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 630, p. 562–563). Teksto autorius J. F. Weifse.

⁸⁰ *Gesangbuch für die häusliche...*, 1787 (Nr. 171, p. 165).

⁸¹ Plg. Šimelp. Nr. 189 (*Liáupsink, mano Dušia, Diewą*); šis tekstas išverstas iš lenkiško varianto.

⁸² Plg. Šimelp. Nr. 137 (*Tėwe musū dangujesis*).

⁸³ Plg. Šimelp. Nr. 339 (*Tėmst' dabar, paliáuk Szirdis*).

⁸⁴ Plg. Šimelp. Nr. 448 (*Jšgannyting's, kas ne waikšczioj'*).

⁸⁵ Plg. Šimelp. Nr. 320 (*Budikis' jau su Linksmybe*).

⁸⁶ Plg. Šimelp. Nr. 26 (*Pagarbinkim' gražey Kristų*).

⁸⁷ Plg. Šimelp. Nr. 40 (*Senasis Mėt's prašoko jau*); tai trumpesnis (trijų strofų) variantas.

⁸⁸ Plg. Šimelp. Nr. 128b (*Pakajų dūk iš Malonės*).

⁸⁹ Plg. Šimelp. Nr. 384 (*Žmogaus jau Kuną pakaskim'*).

⁹⁰ *Kern Alter...*, 1755 (Nr. 199, p. 231); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 189, p. 118); *Neue Sammlung Alter...*, 1880 (Nr. 101, p. 94–95). Teksto autorius Josua Stegmann († 1632).

*lobe meine Seele*⁹¹), *Ak mans Jėzau! Įstaj po tawo* (Nr. 555) (< *Ach mein Jesu! sieh ich*⁹²), *Ak Wießpatie! iß Amšiu̯ Amšiu̯ buwęs* (Nr. 482) (< *Der du bist A und O*⁹³), *Ateinu Diewe pas tawę* (Nr. 492) (< *Jch komme vor dein Angesicht*⁹⁴), *Diewe dūk waisinga Lytu* (Nr. 488) (< *Gott gib einen milden regen*⁹⁵), *Diewe tu iß naujo dūdi man suláukti* (Nr. 556) (< *Gott du lässest mich erreichen*⁹⁶), *Diewe! tu tą wertą Žodį* (Nr. 533) (< *Ach ein Wort von großer Treue*⁹⁷), *Diew's gérq juk Gadynę* (Nr. 516) (< *Jch hab in guten Stunden*⁹⁸), *Eikß ak Dwase tu įwentoji* (Nr. 91) (< *Komm, o komm du Geist des Lebens*⁹⁹), *Gėrybe tawo Wießpatie!* (Nr. 493) (< *Gott deine Güte reicht*¹⁰⁰), *Jau Dienai baigius wissįškay* (Nr. 567) (< *Nun sich der Tag geendet*¹⁰¹), *Jey Diew's manę užstója* (Nr. 520) (< *Jst Gott für mich, so trete*¹⁰²), *Jezau brangiausėsis!* (Nr. 554) (< *O Jesu süßes Licht*¹⁰³), *Kad Wießpatie apmisliju* (Nr. 508) (< *Wenn ich o Schöpfer*¹⁰⁴), *Kam Dušia tu bėdnoji* (Nr. 518) (< *Was ists, daß ich mich quäle*¹⁰⁵), *Kám tu Dušia taip labbay* (Nr. 548) (< *Seele was ermüdest du dich*¹⁰⁶), *Koks didis yr Szirdingummas*

⁹¹ Kern Alter..., 1755 (Nr. 637, p. 751–753); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 834, p. 578–579). Teksto autorius Johann Heinrich Calisius († 1698).

⁹² Kern Alter..., 1755 (Nr. 548, p. 643–644); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 707, p. 473–474); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 360, p. 325–326). Teksto autorius Levin Johann Schlicht († 1723).

⁹³ Kern Alter..., 1755 (Nr. 503, p. 697–699); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 723, p. 487–489); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 35, p. 30–31). Teksto autorius Johann Anastasius Freylinghausen.

⁹⁴ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 951, p. 1–2); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 731, p. 642–643); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 184, p. 302–304). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

⁹⁵ Kern Alter..., 1755 (Nr. 135, p. 152–153); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 156, p. 96–97); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 87, p. 80).

⁹⁶ Kern Alter..., 1755 (Nr. 556, p. 650–651); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 572, p. 383); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 362, p. 327–320). Teksto autorius Friedrich Rudolph von Canitz († 1699).

⁹⁷ Kern Alter..., 1755 (Nr. 250, p. 295–296); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 246, p. 155); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 140, p. 130). Teksto autorius Johann Heinrich Schröder († 1699).

⁹⁸ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 975, p. 17); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 844, p. 722). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

⁹⁹ Kern Alter..., 1755 (Nr. 139, p. 156–157); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr., p. 570); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 90, p. 83); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch...*, 1780 (Nr. 227, p. 377–379). Teksto autorius Johachim Neander († 1680).

¹⁰⁰ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 950, p. 1); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 730, p. 641–642); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 183, p. 300–301). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

¹⁰¹ Kern Alter..., 1755 (Nr. 562, p. 657–658); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 581, p. 388–389); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 365, p. 329–330). Teksto autorius Johann Friedrich Hertzog († 1699).

¹⁰² Kern Alter..., 1755 (Nr. 422, p. 508–510); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 468, p. 310–311); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 321, p. 292–294). Teksto autorius Paul Gerhardt († 1676)

¹⁰³ Kern Alter..., 1755 (Nr. 545, p. 640–641); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 545, p. 368); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 352, p. 320–321). Teksto autorius Joachim Lange († 1744).

¹⁰⁴ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 959, p. 7); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 559, p. 507–508); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 41, p. 68–69). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

¹⁰⁵ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 967, p. 11–12); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 597, p. 537–538); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 331, p. 553–554). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

¹⁰⁶ Kern Alter..., 1755 (Nr. 363, p. 438–439); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 903, p. 636); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 225, p. 209–210). Teksto autorius Jacob Gabriel Wolff († 1754).

(Nr. 542) (< *Wie groß ist des Allmächtigen Güte*¹⁰⁷), *Kristaus ak Dušia mieloji* (Nr. 77) (< *Erinnre dich mein Geist erfreut*¹⁰⁸), *Kristus gyw's, aß gyw's taipjau* (Nr. 78) (< *Jesus lebt mit ihm auch ich*¹⁰⁹), *Man beapmástant Wiešpatie!* (Nr. 509) (< *Jehovah dein Regieren macht*¹¹⁰), *Per Diewą ir ne per sawę* (Nr. 523) (< *Auf Gott und nicht auf*¹¹¹), *Szirdingay procawókit* (Nr. 480) (< *Mit Ernst ihr Menschen Kinder*¹¹²), *Tawęspi Jezau! ateinu* (Nr. 485) (< *Jch komme Jesu her zu dir*¹¹³), *Tykay tawę pagirram* (Nr. 505) (< *Man lobt dich in der Stille*¹¹⁴).

Šaltinių atžvilgiu problematiškesni yra septyni dar neminėti tekstai, nes vokiški jų originalai neįdėti į Berlyno giesmyną, o Karaliaučiuje spausdinami tik nuo 1800 ar 1801 m.: *O Ak Wiešpatie tu wissus Žmones* (Nr. 543) (< *Du Vater aller deiner Kinder*¹¹⁵), *Miel's Diewe ir šie Kudikiei nor* (Nr. 535) (< *Die hier vor dir o Vater stehn*¹¹⁶), *Nutilk, Szirdie smutnoji!* (Nr. 563) (< *Mein banges Herz sey stille*¹¹⁷), *Patwirtink Diewe amžinas Derrėjimą* (Nr. 538) (< *Gieb deinen Beyfall Ewiger*¹¹⁸), *Szę Adyną išgannytą* (Nr. 536) (< *Unvergeßlich soll die Stunde*¹¹⁹), *Sztay, Tėwe! mės kaip Kudikiei* (Nr. 537) (< *Zu dir o Vater sehn wir auf*¹²⁰). Gal Milkus šiuos vertimus papildomai rengė, jau atidavęs savo rankraštį į leidyklą?

Tiek Berlyno, tiek Karaliaučiaus giesmynuose neatsektas tik vienas šaltinis – tai giesmės *Jezau Išgannytojau, tikras Diewe* (Nr. 17) originalas *Jesu wahrer Mensch und Gott*, kurio nepavyko surasti keliose dešimtyse tuometinių publikacijų.

Šaltinių klausimas neliečia kitų keturių Milkau giesmių *Jėzau tawę pagarbinam* (Nr. 41), *Kaip Wiešpats Zmones nelabbus* (Nr. 5) *Podraug Krikščzonys džiaugkimės* (Nr. 29), *Taiपो pagirkim Wiešpatį* (Nr. 30). Kadangi jos pateikiamos be kitakalbių tekstų nurodymo, greičiausiai bus originalūs ar pusiau originalūs kūriniai.

Muzikiniu atžvilgiu nauji Milkau tekstai labiau susiję su Mažosios Lietuvos tradicijomis nei su oficialiu Berlyno giesmynu. Visi jie giedami pagal tas pačias melodijas, pagal kurias

¹⁰⁷ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 963, p. 9–10); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 557, p. 505–506); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 293, p. 485–487). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

¹⁰⁸ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 956, p. 5–6); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 469, p. 438); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 106, p. 177–180). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

¹⁰⁹ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 967, p. 6); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 472, p. 440); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 110, p. 184–185). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert.

¹¹⁰ *Kern Alter...*, 1755 (Nr. 504, p. 699–701); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 804, p. 554–555); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 11), p. 391–392). Teksto autorius Christian Jacob Koitsch († 1735).

¹¹¹ *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Zugabe, Nr. 961, p. 8); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 592, p. 533); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 300, p. 497–498). Teksto autorius Christian Fürchtegott Gellert († 1769).

¹¹² *Kern Alter...*, 1755 (Nr. 7, p. 7–8); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 19, p. 12); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 14, p. 12). Teksto autorius Valentin Thilo († 1662).

¹¹³ *Kern Alter...*, 1755 (Nr. 81, p. 89–91); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 97, p. 60–61); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 54, p. 48–50). Teksto autorius Johannes Röling († 1679).

¹¹⁴ *Kern Alter...*, 1755 (Nr. 440, p. 528–529); *Neue Sammlung Alter...*, 1776 (Nr. 837, p. 580); *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 195, p. 180); plg. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen...*, 1780 (Nr. 30, 48–49). Teksto autorius Johachim Neander.

¹¹⁵ *Neue Sammlung Alter...*, 1800 (Nr. 585, p. 527–528)

¹¹⁶ *Ibid.* (Nr. 503, p. 463), 1864 (Nr. 503, p. 465). Teksto autorius Theodor Gottlieb von Hippel († 1796).

¹¹⁷ *Ibid.* (Nr. 856, p. 729–730).

¹¹⁸ *Ibid.* (Nr. 834, p. 715)

¹¹⁹ *Ibid.* (Nr. 510, p. 466–467).

¹²⁰ *Ibid.* (Nr. 832, p. 714–715).

tikintieji giedodavo Šimelpenigio rinkinio giesmes: Nr. **2** = Šimelp. Nr. 209, Nr. **5** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **17** = Šimelp. Nr. 401, Nr. **22** = Šimelp. Nr. 225, Nr. **25** = Šimelp. Nr. 20, Nr. **26** = Šimelp. Nr. 107, Nr. **28** = Šimelp. Nr. 371, Nr. **29** = Šimelp. Nr. 181, Nr. **30** = Šimelp. Nr. 53, Nr. **41** = Šimelp. Nr. 53, Nr. **72** = Šimelp. Nr. 411, Nr. **77** = Šimelp. Nr. 384, Nr. **78** = Šimelp. Nr. 77, Nr. **81** = Šimelp. Nr. 415, Nr. **84** = Šimelp. Nr. 20, Nr. **91** = Šimelp. Nr. 294, Nr. **101** = Šimelp. Nr. 458, Nr. **102** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **103** = Šimelp. Nr. 67, Nr. **104** = Šimelp. Nr. 365, Nr. **116** = Šimelp. Nr. 254, Nr. **118** = Šimelp. Nr. 220, Nr. **128** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **134** = Šimelp. Nr. 61, Nr. **139** = Šimelp. Nr. 67, Nr. **172** = Šimelp. Nr. 189, Nr. **480** = Šimelp. Nr. 4, Nr. **481** = Šimelp. Nr. 20, Nr. **482** = Šimelp. Nr. 463, Nr. **483** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **484** = Šimelp. Nr. 20, Nr. **485** = Šimelp. Nr. 365, Nr. **486** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **487** = Šimelp. Nr. 294, Nr. **488** = Šimelp. Nr. 448, Nr. **489** = Šimelp. Nr. 363, Nr. **490** = Šimelp. Nr. 158, Nr. **491** = Šimelp. Nr. 154, Nr. **492** = Šimelp. Nr. 20, Nr. **493** = Šimelp. Nr. 202, Nr. **494** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **496** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **497** = Šimelp. Nr. 167, Nr. **499** = Šimelp. Nr. 461, Nr. **500** = Šimelp. Nr. 239, Nr. **501** = Šimelp. Nr. 189, Nr. **502** = Šimelp. Nr. 107, Nr. **504** = Šimelp. Nr. 205, Nr. **505** = Šimelp. Nr. 189, Nr. **506** = Šimelp. Nr. 199, Nr. **507** = Šimelp. Nr. 202, Nr. **508** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **509** = Šimelp. Nr. 371, Nr. **510** = Šimelp. Nr. 369, Nr. **511** = Šimelp. Nr. 527, Nr. **512** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **513** = Šimelp. Nr. 158, Nr. **514** = Šimelp. Nr. 77, Nr. **515** = Šimelp. Nr. 227, Nr. **516** = Šimelp. Nr. 328, Nr. **517** = Šimelp. Nr. 20, Nr. **518** = Šimelp. Nr. 328, Nr. **520** = Šimelp. Nr. 369, Nr. **522** = Šimelp. Nr. 251, Nr. **523** = Šimelp. Nr. 251, Nr. **524** = Šimelp. Nr. 354, Nr. **525** = Šimelp. Nr. 231, Nr. **526** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **527** = Šimelp. Nr. 248, Nr. **528** = Šimelp. Nr. 259, Nr. **529** = Šimelp. Nr. 199, Nr. **530** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **531** = Šimelp. Nr. 354, Nr. **532** = Šimelp. Nr. 158, Nr. **533** = Šimelp. Nr. 162, Nr. **534** = Šimelp. Nr. 477, Nr. **535** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **536** = Šimelp. Nr. 354, Nr. **537** = Šimelp. Nr. 251, Nr. **538** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **539** = Šimelp. Nr. 206, Nr. **540** = Šimelp. Nr. 251, Nr. **541** = Šimelp. Nr. 458, Nr. **542** = Šimelp. Nr. 200, Nr. **543** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **544** = Šimelp. Nr. 121, Nr. **545** = Šimelp. Nr. 510, Nr. **546** = Šimelp. Nr. 77, Nr. **548** = Šimelp. Nr. 77, Nr. **551**¹²¹ = Šimelp. Nr. 458, Nr. **552** = Šimelp. Nr. 202, Nr. **553** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **554** = Šimelp. Nr. 220, Nr. **555** = Šimelp. Nr. 156, Nr. **556** = Šimelp. Nr. 374, Nr. **557** = Šimelp. Nr. 225, Nr. **558** = Šimelp. Nr. 318, Nr. **559** = Šimelp. Nr. 448, Nr. **562** = Šimelp. Nr. 384, Nr. **563** = Šimelp. Nr. 328, Nr. **564** = Šimelp. Nr. 199, Nr. **565** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **566** = Šimelp. Nr. 223.

Su Mažosios Lietuvos tradicijomis taip pat susijusi didžioji dalis Ostermejerio bei jo tal-kininkų tekstų: Nr. **43** = Šimelp. Nr. 195, Nr. **60** = Šimelp. Nr. 124, Nr. **257** + **261** = Šimelp. Nr. 195, Nr. **495** = Šimelp. Nr. 53, Nr. **498** = Šimelp. Nr. 214, Nr. **500** = Šimelp. Nr. 239, Nr. **503** = Šimelp. Nr. 344, Nr. **521** = Šimelp. Nr. 77, Nr. **547** = Šimelp. Nr. 77, Nr. **549** = Šimelp. Nr. 294, Nr. **550** = Šimelp. Nr. 492, Nr. **560** = Šimelp. Nr. 354, Nr. **561** = Šimelp. Nr. 346. Tik trys giesmės (Nr. 12, 16, 519) turėjo būti giedamos pagal Šimelpenigio tradicijoms nepriklausančias melodijas, naudojamas atliekant Karaliaučiaus giesmyne išspausdintus vokiškus originalus *Kommst du nun Jesu von Himmel* (Nr. 1¹²²), *Wir Christen-Leut* (Nr. 2¹²³), *Meine Hofnung stehet veste* (Nr. 3¹²⁴):

¹²¹ Nurodymas *Taw Diwee mano giesti* yra klaidingas, turi būti *Diwee! taw man giest*.

¹²² Plg.: J. Zahn, 1889–1893, I, p. 513, Nr. 1914.

¹²³ *Ibid.*, II, p. 6–7, Nr. 2072.

¹²⁴ *Ibid.*, III, p. 217–218, Nr. 4870.

Melodija Nr. 1

Melodija Nr. 2

Melodija Nr. 3

Kadangi dvi iš šių melodijų (*Wir Christen-Leut* ir *Meine Hofnung stehet veste*) lietuviai jau buvo pažinę iš Mertikaičio giesmyno¹²⁵, Milkaus knygos naujovės muzikiniu atžvilgiu buvo tikrai minimalios.

Natūraliai kyla klausimas, kodėl kantorius Milkus savo giesmes siūlė giedoti pagal Šimelpenigio tradicijų melodijas? Greičiausiai jis nematė reikalo piršti svetimas gaidas, kurioms pažinti eiliniams lietuviams pirmiausiai būtų prirėkę kantorių ar kitų muzikos žinovų pagalbos ir tai būtų juos tik atbaidę nuo knygos pirkimo. Taigi naujų tekstų giedojimas pagal senąsias melodijas galėjo būti visiškai priimtinas dalykas.

GIESMŲNŲ PERĖMIMAS

Milkaus pastangos nedavė lauktų rezultatų. Knyga negalėjo konkuruoti su oficialiu Šimelpenigio giesmynu: Milkaus priešininkams¹²⁶, nuo kurių puolimų jis nespėjo apginti naujosios savo publikacijos dėl 1807 m. liepos mėnesį ištikusios mirties, buvo nesunku įti-

¹²⁵ Plg.: *Wissokios Naujos Giesmes...*, 1825 (Nr. 4 ir 47).

¹²⁶ Plg.: K. G. Milkus, 1990, p. 18.

kinti eilinius lietuvius, kad tai – ne itin vykęs tradicinio rinkinio dubletas. Knyga negalėjo konkuruoti nei su privačiam vartojimui skirta patrauklesne bei originalesne Mertikaičio 1800 m. publikacija *Wisokios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi*, susidedančia iš Šimelpenigio giesmyno tradicijai nepriklausančių tekstų ir daugybės liaudies skoniui artimesnių giesmių, sukurtų pačių lietuvių arba išverstų iš privačiam vartojimui skirtų Woltersdorfo ir Schulzo rinkinių. Todėl Milkaus giesmyno tiražo didžioji dalis liko neparoduota ir buvo atiduota į makulatūrą¹²⁷, o iš pradžių vos 113 kūrinių apimantis konkurencinis Mertikaičio giesmynas buvo pakartotinai leistas daug sykių ir po gero pusšimčio metų išaugo iki 404 tekstų.

Senos ir naujos krikščioniškos Giesmės nebuvo išleistos antrą kartą, bet daugiau negu pusė jose paskelbtų naujų kūrinių perėjo į Keberio 1832 m. giesmyną *Įs naujo pērweizdētos ir pagėrintos Giesmjū-Knygos* (Karaliaučius, Hartung). Štai 1832 m. knygos trečioje dalyje randame šiuos Milkaus 58 tekstus, perspausdintus iš jo giesmyno: Nr. 1 (= Milk. Nr. 2), Nr. 2 (= Milk. Nr. 5), Nr. 3 (= Milk. Nr. 480), Nr. 5 (= Milk. Nr. 17), Nr. 6 (= Milk. Nr. 22), Nr. 7 (= Milk. Nr. 26), Nr. 8 (= Milk. Nr. 28), Nr. 9 (= Milk. Nr. 29), Nr. 10 (= Milk. Nr. 481), Nr. 11 (= Milk. Nr. 483), Nr. 12 (= Milk. Nr. 484), Nr. 12 (= Milk. Nr. 41), Nr. 15 (= Milk. Nr. 68), Nr. 16 (= Milk. Nr. 72), Nr. 17 (= Milk. Nr. 77), Nr. 18 (= Milk. Nr. 78), Nr. 21 (= Milk. Nr. 84), Nr. 30 (= Milk. Nr. 102), Nr. 31 (= Milk. Nr. 103), Nr. 32 (= Milk. Nr. 104), Nr. 34 (= Milk. Nr. 116), Nr. 35 (= Milk. Nr. 489), Nr. 36 (= Milk. Nr. 490), Nr. 37 (= Milk. Nr. 491), Nr. 38 (= Milk. Nr. 492), Nr. 39 (= Milk. Nr. 493), Nr. 41 (= Milk. Nr. 496), Nr. 42 (= Milk. Nr. 497), Nr. 47 (= Milk. Nr. 540), Nr. 48 (= Milk. Nr. 541), Nr. 49 (= Milk. Nr. 539), Nr. 51 (= Milk. Nr. 535), Nr. 52 (= Milk. Nr. 536), Nr. 58 (= Milk. Nr. 501), Nr. 59 (= Milk. Nr. 502), Nr. 62 (= Milk. Nr. 504), Nr. 63 (= Milk. Nr. 505), Nr. 73 (= Milk. Nr. 542), Nr. 75 (= Milk. Nr. 506), Nr. 76 (= Milk. Nr. 507), Nr. 77 (= Milk. Nr. 508), Nr. 78 (= Milk. Nr. 511), Nr. 80 (= Milk. Nr. 533), Nr. 81 (= Milk. Nr. 534), Nr. 84 (= Milk. Nr. 548), Nr. 86 (= Milk. Nr. 532), Nr. 87 (= Milk. Nr. 514), Nr. 88 (= Milk. Nr. 515), Nr. 90 (= Milk. Nr. 543), Nr. 92 (= Milk. Nr. 530), Nr. 98 (= Milk. Nr. 544), Nr. 106 (= Milk. Nr. 546), Nr. 109 (= Milk. Nr. 101), Nr. 110 (= Milk. Nr. 551), Nr. 111 (= Milk. Nr. 552), Nr. 112 (= Milk. Nr. 553), Nr. 122 (= Milk. Nr. 562), Nr. 123 (= Milk. Nr. 563).

Keturi iš 58 minėtų tekstų (Nr. 540, 546, 551, 553 pagal 1806 m. knygą) buvo pakartoti Mertikaičio giesmyno 1825 m. leidime¹²⁸, kuriame pateikiami ir du Keberio neperspausdinti Milkaus kūriniai (Nr. 545 ir 556)¹²⁹.

Kadangi Milkus talentingai išvertė dešimtis vokiškų originalų, nenuostabu, kad po jo mirties susidomėta religiniais jo tekstais ir nuspręsta dalį panaudoti naujoms publikacijoms. Deja, 1857 m. Fridrichas Kuršaitis neišspausdino nė vienos Milkaus giesmės paties sudarytoje Šimelpenigio rinkinio trečioje dalyje, pakartotinai leistoje iki Antrojo pasaulinio karo išvakarių.

¹²⁷ Plg.: R. Schwede, 1893, p. 402.

¹²⁸ Plg.: *Wisokios Naujos Giesmes...*, 1825 (Nr. 312, 286, 310, 313).

¹²⁹ Plg.: *ibid.* (Nr. 280 ir 305).

Literatūra

1. *Gesangbuch für die häusliche Andacht. Herausgegeben von J. S. Diterich.* Berlin, Nicolai, 1787. Augsburgu universiteto bibliotekos egzempliorius. Signatūra: 221/BS 4780 A 498.787 D6. Mikrofiche Ausgabe, Erlangen, 2004.
2. *Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch in den Königlich-Preußischen Landen.* Berlin, Mylius, 1780. Augsburgu universiteto bibliotekos egzempliorius. Signatūra: 221/BS 4780 A 498.780 G4. Mikrofiche Ausgabe, Erlangen, 2004.
3. *Kern Alter und Neuer Lieder.* Königsberg, Hartung, 1755. Augsburgu valstybinės bei miesto bibliotekos egzempliorius. Signatūra: Th Lt E 301. Mikrofiche Ausgabe, Erlangen, 2004.
4. *Kern Alter und Neuer Lieder (Altes Rogall'sches Gesangbuch).* Königsberg, Hartung, 1877.
5. Kristijonas Gotlybas Milkus. *Pilkalnis. Poezija, proza* (parengė L. Citavičiūtė ir J. Girdzijauskas). Vilnius, 1990.
6. *Neue Sammlung Alter und Neuer Lieder.* Königsberg, Kanter, 1776 (Neue Auflage). Augsburgu universiteto bibliotekos egzempliorius. Signatūra: 221/Bs 470 A498.776 Ql. Mikrofiche Ausgabe, Erlangen, 2004.
7. *Neue Sammlung Alter und Neuer Lieder.* Königsberg, Schultz, apie 1800 (Neueste, veränderte Auflage). Augsburgu universiteto bibliotekos egzempliorius. Signatūra: 221/BS 4780 H561.800 P9. Mikrofiche Ausgabe, Erlangen, 2004.
8. Gotfrydas Ostermejeris. *Rinktiniai raštai* (parengė L. Citavičiūtė), Vilnius, 1996.
9. R. Schwede. Zur geschichte der litauischen Gesangbücher. *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft.* 3. 1893. S. 396–406.
10. Ž. Sidabraitė. *Kristijonas Gotlybas Milkus. Gyvenimas ir literatūrinė veikla.* Vilnius, 2006.
11. *Wissokies Naujes Giesmes arba Ewangelijški Psalmi.* Tilžė, Post, 1817 (2-as leid.). Mažvydo bibliotekos egzempliorius. Signatūra: A 4/817.
12. *Wissokios Naujos Giesmes arba Ewalgelijški Psalmi.* Tilžė, Post, 1825 (3-ias leid.). Mažvydo bibliotekos egzempliorius. Signatūra: 593337.
13. Johannes Zahn. *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder aus den Quellen geschöpft und mitgeteilt.* Gütersloh, 1889–1893.

Gauta 2008 02 27
Parengta 2008 03 13

GUIDO MICHELINI

Mielcke's Hymnal of 1806 in its historical context

Summary

The Hymnal *Senos ir naujos krikščioniškios Giesmės* of 1806 was issued by Mielcke (Milkus) in order to replace the *Jš naujo pėrweizdetos ir pagėrintos Giesmjū-Knygos*, published by Schimmelpfennig (Šimelpenigis) in the mid – 18th century. It came out 25 years after Ostermeyers (Ostermejeris) Hymnal *Giesmes šventos Bažnyčioje ir Namėj' giedojamos*, which was the first attempt to replace Schimmelpfennigs *Jš naujo pėrweizdetos ir pagėrintos Giesmjū-Knygos*: having been strongly criticized by Mielcke himself and his friends, Ostermeyers book was not approved by the Council of the local church, and after 1790 most of the copies were sold by the publisher as waste-paper.

At the time of the strife with Ostermeyer, Mielcke wrote an *Entwurf zu einem Neuen Littauischen Gesangbuch*, by which he presented his project of a new Lithuanian Hymnal with the following main points: a) about 100 hymns of Schimmelpfennigs *Jš naujo pėrweizdetos ir pagėrintos Giesmjū-Knygos* are not to be reprinted and in all cases of two different translation variants of the same source one of them shall be rejected; b) the main source of the new 60 Lithuanian translations planned for the book shall be the Hymnal of Berlin. The project not only allows appreciating some important aspects of Mielcke's Hymnal of 1806, but also points out a precise German book which is easy to identify: the Hymnal *Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch in den Königlich-Preußischen Landen*.

As is proved in the central part of the paper, this book and the Hymnals published at this time in Königsberg contain all sources of the new texts (about 100) of Mielcke's Hymnal, except the originals of *Jezau Jšgannytojau, tikras Dieve* [No. 17] and *Eikš ak Dwase Diewo dūta* [No. 487]. The translations from the *Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch in den Königlich-Preußischen Landen* are probably more than fifty: the originals of 32 of them were printed in Berlin but not in Königsberg, while 25 German originals were published in Königsberg only since the year 1800 when Mielcke could be at the end of his work. From the musical point of view, the situation is quite different, because all these Lithuanian texts are sung with melodies of the classical Schimmelpfennigs Hymnal.

Half of the new translations of 1806 were reprinted by Keber in 1832, but none of these are to be found in the third part of Schimmelpfennigs *Jš naujo pėrweizdetos ir pagėrintos Giesmjū-Knygos* published by Kurschat (Kuršaitis) in 1857.